

PAPER DETAILS

TITLE: Türk Diplomatlarının İnsanlık Mücadelesini Konu Alan Bir Tarihî-Belgesel Roman: Nefes Nefese

AUTHORS: Zeki TASTAN,M Arif ERZEN

PAGES: 137-152

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/611515>

TÜRK DIPLOMATLARININ İNSANLIK MÜCADELESİNİ KONU ALAN BİR TARİHÎ-BELGESEL ROMAN: NEFES NEFESE *Historical-Documentary Novel about Humanity Struggle of Turkish Diplomats: Last Train to Istanbul*

Prof. Dr. Zeki TAŞTAN*
Dr. M. Arif ERZEN**

Makale Geliş Tarihi: 19.12.2018

Makale Kabul Tarihi: 22.12.2018

Özet

Tarihî romanlar, yazarına kurmaca ve gerçeklik arasında serbest bir hareket alanı sunması itibarıyla eleştirel gözle okunmaya uygun bir saha oluşturur. Gerçekleri yansıtmaya iddiasını taşıyan tarihî romanlarsa bu bakımdan çok daha ilgi çekicidir. Türk edebiyatında tarihî romanlar, 2000'li yıllardan bu yana popüler yazın'ın bir alt kategorisi olarak yeni bir atılım göstermektedir. Belgesel nitelikli biyografik ve tarihî romanlarıyla Ayşe Kulin, bu türe katkıda bulunan yazarlar arasındadır. İkinci Dünya Harbi, hem askeri hem de sivil birçok can kaybına sebebiyet vermiş; yarattığı tahribat ve olumsuzluklar bakımından dünya tarihinin en büyük felâketlerinden biri olarak hafızalara kazınmıştır. Bilhassa Nazi güçlerinin uyguladığı ırkçı politikalar, insanlık vicdanını yaralayan hadiselerle hafızalara kazınmıştır. Böylesi büyük bir felâketin edebî eserlerdeki yansımalarını görmek de elbette kaçınılmaz olmuştur. Türkiye bu harbe fiilen katılmasa bile Türk yazarlar, yaşananları yansıtan kurmaca eserler vermiştir. Kulin'in Nefes Nefese (2002) romanı da bunlardan biridir. Bir paşa kızı olan Selva ile Yahudi Rafael arasındaki aşk etrafında şekillenen romanda; Türkiye'nin harbe girmemek için yürüttüğü siyaset, Nazi soykırımı ve özellikle Türk diplomatlarının Yahudileri kurtarma çabaları ön plana çıkarılmaktadır. Bu yazıda, Yahudileri kurtarma teşebbüslerine nasıl ve hangi şahıslar etrafında yer verildiği anlatılacak; gerçekçilik iddiasıyla yola çıkan yazarın bu tarihsel dönemi nasıl aktardığı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tarihî roman, İkinci Dünya Harbi, Soykırım, Nefes Nefese, Ayşe Kulin.

* Prof. Dr. , Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Van-Türkiye, zekitastan@gmail.com

** Dr. , Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Van-Türkiye, erzenmarif@yyu.edu.tr

A Historical-Documentary Novel about Humanity Struggle of Turkish Diplomats: *Last Train to Istanbul*

Abstract

*Historical novels form a suitable field for critical reading for the author presents a free movement space between fiction and reality. Historical novels which claim to reflect the facts are much more interesting in this respect. Historical novels in Turkish literature have shown a new breakthrough as a subcategory of popular literature since 2000s. Ayşe Kulin with her documentary biographical and historical novels is among the contributors to this genre. World War II caused numerous military and civilian deaths and has become one of the most disastrous events in the world history due to destructions it led. This war turned into a nightmare affecting almost the entire world; the chaotic atmosphere following the war simply destroyed the belief for a peaceful and happy world. In particular, the ultra-nationalist policies applied by Nazi forces in Germany took their place in history as the events that hurt the conscience of mankind. Such a disaster taking the whole world by storm has inevitably had reflections in literary works. Although Turkey stayed out of the war, many Turkish writers have written literary works about it. Ayşe Kulin's novel *Last Train to Istanbul* (2002) is one of them. Among the major themes of the novel are Turkey's subtle politics to avoid the war around the love of a Turkish pasha's daughter Selva and the Jewish Rafael, genocide carried out by the Nazis and efforts by the Turkish to rescue the Jews. In this article, the attempts to rescue Jews will be explained moving from the places and persons and will be questioned how the author, who claims to be a realist, conveys this historical period.*

Keywords: Historical novel, World War II, Genocide, *Last Train to Istanbul*, Ayşe Kulin.

Giriş

Türk edebiyatında roman türünün ilk telif örneklerinin verildiği Tanzimat yıllarından bu yana ayrı bir kategori olarak gelişimini sürdüren tarihî romanlar, 2000'li yıllardan sonra fark edilir şekilde rağbet görmeye başlamıştır. Okurlar açısından, toplum hafızasında derin izler bırakmış tarihî figürlerin birer roman kahramanı olarak yeniden canlandırılmasındaki cazibe yahut geçmiş dönemlerin nostaljik atmosferinde dolanmanın yarattığı ilgi çekici dünya, tarihî romanın yeniden popülerite kazanmasında bir neden olarak düşünülebilir. Türk edebiyatında, roman yazarlığının, başından bu yana bir gerçeklik deneyimi ve sosyal dönüştürüm aracı olarak tasavvur edilmesi de şüphesiz ki tarihsel roman türünün gelişimine katkı sağlamıştır.

Tarihî süreç yahut kişileri konu edinen metinlerin bilimsellik iddialarını sorgulayan “yeni tarihselci” yaklaşımlar bir tarafa, özellikle belirtmek gerekir ki tarih çalışmaları ile kurmaca edebî metinler arasında en azından hareket noktası seçilen “iddia” arasında fark vardır. Buna göre; “Tarihin kaleme alınmasında yorumun varlığı kabul edilmektedir. Ancak tarihçi, objektifliği elden bırakmadığı, yaşanmış gerçeği dile getirdiği iddiasındadır. (...) Romancı (ise), gerçeği dile getirme veya objektif olma iddiasında değildir. Popper’in dediği gibi ‘aydınlatılmamış ayrıntılar’a girer. Roman yazarı, tarihçinin malzemesini alır, muhayyilesinde yoğurarak, bilinmeyenler üzerine de bir kurgu oluşturarak, tarih malzemesini itibarî âlem içerisinde okuyucuların dikkatine sunar.” (Çelik, 2002: 120). Bu bakımdan tarih çalışmaları bilimsellik ve

gerçeklik iddiası üzerine temellenirken kurmaca metinde edebî yaratı düzeyi ön plândadır. Yine de bu ayırımın tarihsel süreç içerisinde iki tür arasındaki geçişkenliği engelleyemediği; bir taraftan öznel değerlendirmelerin ağır bastığı, kurmacaya yaklaşan tarih metnlerinin bir taraftan da tarihî-gerçek dönem yahut kişileri konu edinen kurmaca metinlerin varlığıyla konuyu tartışmaya devam edilir hâle geldiği görülmektedir. Sanatçının yahut tarihçinin ürettiği metnin mahiyetine dair tutumu, dil-edebiyat felsefesi bağlamında tartışılabilen bir husus olarak ehemmiyetini korurken bilhassa gerçeklik yanılgısı üzerine kurulu popüler tarih romancılığının etki alanı düşünüldüğünde, okurun bir metindeki gerçek / kurmaca payını nasıl alımladığı edebiyat sosyolojisi açısından irdelenmesi gereken bir mesele olarak belirmektedir.

Son dönem Türk edebiyatının en çok bilinen yazarlarından biri olan ve bilhassa 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren yayımladığı belgesel nitelikli biyografik-tarihî romanlarıyla ön plâna çıkan Ayşe Kulin (1941), bu sahadaki verimleriyle son derece popüler bir isim haline gelmiştir. Kulin'in bu türe rağbet göstermesinde ileri sürdüğü gerekçe ise oldukça dikkat çekici ve açıklayıcıdır: "Türk insanının tarih okumadığını bildiğim için, kurguda gerçeği saptırma hakkımı hiç kullanamadım. Biliyordum ki, okur yazdıklarımı doğru belleyecek. Bunun bilincinde, iyi araştırıp, anlattığım olayları en tarafsız yorumlarla vermeye çalıştım romanlarımda." ([Söyleşi], 2016: 60). Tarihî roman yazarken olabildiğince gerçeğe uygunluk gibi bir ilkeden hareket ettiğini söyleyen Kulin, bu ilkeyle yazılan eserlerin ne kadar roman ne kadar belgesel anlatı kabul edilebileceği tartışmasını da akla getirir. *Bir Tatlı Huzur* (1996), *Adı: Aylın* (1997), *Füreya* (1999) gibi eserlerinde Münir Nurettin Selçuk, Aylın Devrimel Radomisli, Füreya Koral gibi gerçek isimler etrafında biyografik-belgesel romanlar yazan Kulin'in önemseydiği kişiliklerin ve dönemlerin hikâyesini bilimsellik-gerçeklik iddiası taşıyan metinlerin sıkıcı, durağan havasından kurtarmak yolunda roman türünün imkânlarından yararlandığı anlaşılmaktadır. Nihayetinde yazarın bu ayırımı silik hâle getirerek "okur kitlesini artırma"yı (İslâm, 2001: 75) hedeflediği anlaşılmaktadır. Son yıllardaki popülerlik oranına bakıldığında bu yolda başarılı olduğu da söylenebilir.

Türklerle Yahudilerin ortak tarihi oldukça eskilere dayanır. Osmanlı dönemine bakıldığında zaman ilk olarak Bursa'da Yahudilerle bir araya gelindiği görülecektir. Edirne'nin fethiyle Yahudilerin Osmanlı Devleti'nde himaye edilen önemli toplumsal kesimlerden biri olduğu söylenebilir. İstanbul'un Fethi sırasında da Fatih Sultan Mehmet'in Yahudi cemaatine olumlu yaklaştığı bilinmektedir. Nitekim Fatih, fetih sonrasında, Yahudi cemaatlerini başkente getirterek onlara dinlerini özgürce yaşama hakkı tanır. Bu davranışla Yahudiler, kendilerini güvende hissederler ve uzun yıllar boyunca Osmanlı tebaasının mühim bir unsuru olarak bu topraklarda yaşayışlarını sürdürürler.

Yahudilerin Osmanlı Devleti'yle ilişkilerinde asıl dönüm noktası, İspanya'da yaşadıkları baskı ve şiddet sonrasında ülkeden kaçmaları ve sürgün edilmeleridir. 1492'de başlayan bu sürgünde kendilerine Osmanlı Devleti kucak açmıştır (Yavuz, 2002: 11). II. Beyazıt'ın bu insancıl tutumu sonrasında Osmanlı tarihinde önemli bir değişim olmuş, özellikle bilgili ve yetenekli Yahudiler, hem devlet kademelerinde hem de ekonomide söz sahibi olmaya başlamışlardır. Osmanlı madenlerinin bir kısmının işletme haklarının Yahudilere verilmesi bunlardan biridir. Ayrıca Macaristan ve Rusya'dan kaçan bazı Yahudilerin Osmanlı Devleti'ne sığınmaları neticesinde Yahudilerin sayısında önemli bir artış olmuştur. Yahudiler, Osmanlı Devleti'nde Balkanlar, Selanik ve İstanbul başta olmak üzere, Ege'den Şam'a kadar birçok bölgeye yerleştirilmişlerdir (Eroğlu, 1997).

Yahudiler, Osmanlı topraklarında özgürce yaşamaları dışında devletin önemli kademelerinde de görev almıştır. Ancak Balkan Harpleri'yle birlikte onlar için de sıkıntılı bir dönem başlar. Osmanlı Devleti himayesinde en müreffeh yıllarını yaşayan Yahudiler, bu defa devlet kurma idealinin peşine düşerler. Filistin'de devlet kurmak hayalini uzun bir süre devam ettirirler (Arslan, 2006). İkinci Dünya Harbi'nde insanlık tarihinin büyük zulümlerinden biriyle karşı karşıya kalmış olan Yahudiler, yayılmacı politikalarla yerleştikleri Filistin toprakları başta olmak üzere, bugün söz sahibi oldukları dünyadaki icraatlarıyla tarihindeki acı tecrübelerden hiçbir ders çıkarmamış gibidir.

Malûm olduğu üzere İkinci Dünya Harbi, dünyanın neredeyse tamamını etkisi altına alan bir kâbusa dönüşmüş; harp sonrasında da hâkim olan kaos ortamı, huzurlu ve mutlu bir dünyaya olan inancı âdeta yıkıma uğratmıştır. Ancak bu harp özellikle Yahudiler için çok daha trajik sonuçlar doğurmuştur. Nitekim harp ortamında milyonlarca Yahudi baskı ve şiddete maruz kalır; çoğu öldürülür. Bir kısmı ise, Nazilerin uyguladığı soykırımdan Türkler vasıtasıyla kurtulur. Amerikalı yazar Stanford J. Shaw, *Yahudi Soykırımı ve Türkiye* adlı kitabında, bazı Türk diplomatlarının Avrupa'da yaşayan Yahudilerin kurtarılmasındaki katkılarını, konu edinmektedir (Shaw, 2014). Yahudilerin tarihte kendilerine uygulanan zulmü ve İslâm dünyasını temsilen Osmanlı'nın uzattığı yardım elini unutmaması gerektiği, İsrail'in insanlık adına utanç verici muamelelerine dikkat çekmek üzere birçok araştırmacı tarafından haklı olarak hatırlatılmaktadır.

Bir İnsanlık Mücadelesinin Romanı

Sosyal meseleleri ve tarihî olguları konu edinmeyi seven Türk roman yazarları, bu meseleyi de bir kurgu âlemi çerçevesinde canlandırmayı unutmamışlardır. İspanya'da zorunlu göçe maruz bırakılan Sefarad Yahudilerinin Osmanlı topraklarına yerleştirildiği Sultan II. Beyazıt dönemini “temelde De Toledo ve Nahmiyas aileleri”nin serencamı etrafında (Erzen, 2009: 240) yansıtan bir roman olarak Solmaz

Kâmuran'ın *Kiraze*'si (2000) bu çerçevede akla gelen ilk eserlerden biridir. Ayşe Kulin'in *Nefes Nefese* romanı ise benzer şekilde Yahudilerin maruz kaldığı zulümde Türklerin rolüne, bu kez İkinci Dünya Harbi özelinde ışık tutar. Roman, bir Türk'le evli olan Yahudi Rafael Almondari'nin ve Nazi tehdidi altındaki birçok Yahudi'nin Türkler tarafından kurtarılışını konu alır. İlk baskısı 2002 yılında gerçekleştirilen *Nefes Nefese*, "İkinci Dünya Savaşında kıyım maruz kalan Yahudilerin kurtarılmasında önemli katkıları olan, şerefli ve cesur Türk diplomatlarının aziz hatırasına" ithafıyla başlar. Böylelikle Kulin, diğer birçok eserinde olduğu gibi bu romanı da tarihsel gerçekliği olan bir mesele üzerine kurduğunu henüz ilk adımda dile getirmiş olur. Kulin, "Teşekkür" kısmında ise roman hakkında şu açıklamayı yaparak romanda konu seçiminin bir gerçekliğe dayandığını açığa vurur:

"*Nefes Nefese* hiç kimsenin yaşam öyküsü değildir. Roman, İkinci Dünya Harbi sırasında Avrupa'da görevliyken, Hitler'in pençesine düşen (Türk asıllı olan ve olmayan) pek çok Musevi'yi kurtarmayı başarmış Türk diplomatlarının ve Fransız Direniş Hareketi'nde görev alan bir Türk gencinin yaşadıklarından esinlenerek yazıldı." (Kulin, 2013: vii).

Ayşe Kulin, romanı, arkadaşı Lale Akkoyunlu Bulak'ın bu hususta anlattıklarından esinlenerek kaleme aldığını söyler. Birçok bilgi ve belgeye 500. Yıl Vakfı'nın arşivinden ulaştığını ifade eden Kulin, bunların bir kısmını da kitapta paylaşır. Bizzat trenle yurda getirilen bazı kişilerle görüşüğünü söyleyen Kulin, Musevilerin hayatlarını kurtaran Türk diplomatlarının isimlerini (Şeref Listesi) de yayınlar. Bu yönüyle roman, tarihî gerçekliğe sahip bir olgu üzerine temellenmekte ve yazar, bu noktayı açıkça aydınlatmakta herhangi bir mahzur görmemektedir.

Kulin, *Nefes Nefese* romanında İkinci Dünya Harbi'nin en hareketli sürecinin yaşandığı 1940-1942 yıllarına gider. Mekân ise İstanbul, Ankara, Paris, Marsilya gibi bölgelere yayılır. Romandaki tarihi atmosfer İkinci Dünya Harbi'nin bütün dünyayı etkisine alan karmaşası etrafında; Türkiye'nin harpteki ince siyaseti, ekonomik sıkıntılar, umutsuzluk, yalnızlık, kaos ve daha birçok olumsuzlukla birlikte verilir. Türkiye'nin özellikle harp karşısındaki tutumu ve ülkede yaşanan sıkıntılar, başlangıçta şu şekilde özetlenir:

"Her iki yanı da ateş olan, ince, uzun bir sırat köprüsünden geçiyordu Türkiye. Bir tarafta sadece kendi çıkarlarını düşünen İngiltere'nin kendi yanında savaşa katılmaları için bitip tükenmez ısrarları, diğer yanda Almanya'nın tehditkâr tavrı ve bunlar yetmezmiş gibi, başlarında Demokles'in kılıcı gibi sallanan, Kars'ta, Ardahan'da ve Boğazlarda hep gözü olan Rusya'nın aba altından gösterdiği sopa..." (Kulin, 2013: 3).

Nefes Nefese romanında Yahudileri kurtarma operasyonlarını iki ana saik başlatır.

Bunlardan biri insanî ve tarihi bağlar, diğeri ise Selva ve Rafael'i kurtarma teşebbüsleridir. Türkler, XV. Yüzyıl'dan beri Yahudilere kucak açmış ve Yahudiler, Osmanlı topraklarında özgürce yaşama hakkına kavuşmuştur. Roman kahramanı Tarık, Macar kız arkadaşı Margot'la konuşurken bu konu gündeme gelir. Margrot, Türklerle Yahudilerin dostluğunun çok eskilere dayandığını Tarık'tan öğrenir. Türklerin bütün ırklara ve dinlere hoşgörü ile yaklaştığı için Yahudilere de yardım ettiğini söyleyen Tarık, diğer sebepler arasında Yahudilerin nitelikli ve becerikli insanlar olmasını da sayar. "Yahudiler, rüzgârla savrulan ve düştükleri topraklara bereket taşıyan tohumlara benzer." (Kulin, 2013: 213) sözünü hatırlatarak Fatih Sultan Mehmet'in belki de bu düşünceyle onlara kol kanat gerdiğini ifade eder. II. Beyazıt da Yahudileri topraklarından atan yöneticileri akıllı olmamakla suçlar. Ona göre de Yahudiler, gittikleri yerlere ticari ve kültürel anlamda büyük katkı sunmuşlardır.

Romanın ana kişileri Selva ve Rafael'dir. Osmanlı Devleti'nin son Sıhhiye Nazırı Fazıl Reşat Paşa'nın kızı Selva, gönlünü Yahudi olan Rafael'e kaptırmıştır. Dik başlı biri olan Selva, onunla evlenebilmek için her türlü riski göze alır. Babasının intihar teşebbüsü veya kendisini evlatlıktan reddetmesi tehdidine rağmen aşkıdan vazgeçmez. Bu evliliği gerçekleştirmesi üzerine babası onu evlatlıktan reddeder. Paris'e kaçan çift, harbin çıkmasıyla birlikte büyük bir tehlikeyle karşı karşıya kalır.

1. Ana Öykü: Selva ve Rafael'in Sergüzeşti

1.1. Paris'te Noktalanın Aşk

Selva ve Rafael, İkinci Dünya Harbi'nin ilk yıllarında İstanbul'da tanışırlar. Selva, Fazıl Reşat Paşa'nın, "bir eli yağda, bir eli balda büyümüş" (Kulin, 2013: 21), özgürlüğüne düşkün, başına buyruk, inatçı kızıdır. Eğitimine Gedikpaşa'daki Amerikan anaokulunda başlayan Selva, ortayı Fransız okulunda, liseyi de Amerikan Kız Koleji'nde tamamlamıştır. Rafael ise çok iyi tanınan bir doktorun akıllı ve becerikli torunudur. Her iki genç arasında İstanbul'da başlayan ve üniversite yıllarında (Selva, edebiyat; Rafael ise kimya okumaktadır.) alevlenen aşk, ailelerin karşı çıkmasıyla Fransa'da noktalanır. Fazıl Reşat Paşa, kızının bir Yahudi'ye gönül vermesine dayanamayarak intihara teşebbüs eder. Selva, babasının iyileştiğini gördükten sonra yine Rafael'in peşinden gider. Onun kaçıyla birlikte annesi Leman Hanım yataklara düşer. Fazıl Reşat Paşa tamamıyla evine kapanır ve aile fertleri uzun süre kimselerle görüşemez. Dostları yaşananlardan, kızlarını "gavur okullarına yolla"dığı için (2013: 23) Paşa'yı sorumlu tutarlar. Esasen Selva'ya böyle bir tercih yaptırmakla Kulin, din olgusunun şekillendirdiği geleneği ihlâl eden bir tip kurgulamakta ve onu idealize etmektedir. Aldığı kararlarla, karşı çıktıklarıyla ve cesaretiyle Selva, Kulin'in modern ve olumlu kişisi olarak ön plâna çıkarılır gibidir.

Harbin başlamasından sonra Selva ve Rafael'in hayatı tehlikeye girer. Bir görev vasıtasıyla Paris'e gelen Macit, baldızıyla buluşur. Onu yurda geri götürmek ister. Ancak Selva, kocasını yalnız başına bırakıp gitmek taraftarı değildir. Üstelik hamiledir ve çocuğunu babasız büyütme istemez. Bu nedenle Macit'in ısrarlı davetini kabul etmez.

1.2. Paris'ten Kaçış ve Marsilya

Alfondari ailesi, Paris'in Yahudiler için tehlikeli olduğunu anladıktan sonra gözlerden uzak bir köşede, Marsilya'da yaşamaya başlar. Burada kendilerini unutturmayı ve harp bitene kadar saklanmayı plânlarlar. Rafael, kendisini Marsilya'ya davet eden çocukluk arkadaşı ile bir eczane işletirken Selva da piyano ve İngilizce dersleri vermeye başlar. Her ne kadar Türkçe konuşarak kimliklerini gizlemeye çalışsalar da etraflarındaki çember gittikçe daralmaktadır. Çünkü Nazilerin gölgesi oraya da uzanmıştır. Paris işgal edilmiş ve Almanların eli Marsilya'ya uzanmıştır. "Kıyı köşe bir yerlerde göze batmadan yaşarız zanneden Fransız Yahudileri, ne kadar yanıldıklarını yavaş yavaş anlamaya" (Kulin, 2013: 27) başlar.

Marsilya'da ortalık gittikçe karışır. Almanlar ve hükümet polisleri el ele vererek Yahudi avına çıkmışlardır. Selva bu hengâmede çocuğunu doğurur ve Müslüman Türk olduklarını etraflarına duyurarak eşinin kimliğini gizlemeye çalışır. Hatta daha önce eşiyle anlaştıkları üzere erkek çocuğunu Yahudi geleneğine göre sünnet ettirme düşüncesinden de vazgeçer. "Müslüman bir kızla evlendiği için üstüne üstlük oğlunu geleneklere göre sünnet bile ettiremediğinden dolayı" Rafael'in "kimliksiz, vatansız ve dinsiz" (Kulin, 2013: 90) kaldığını ifade eden anlatıcı-yazar, onun Marsilya'daki ruh hâlini şöyle özetler:

"Marsilya'da, yarı hissesinin parasını ödediği hâlde kâğıt üstünde eczacı kalfası olarak gözüktüğü bir eczanede çalışan, elinde geçerli bir pasaportu bile olmayan, oğlunu sünnet ettirmeye korkan, her an evinden veya işinden alınıp sürüklenerek bir çalışma kampına götürüleceğinin dehşetiyle yaşayan bir zavallıydı o!" (Kulin, 2013: 99).

Bu ifadeler, vak'anın evrensel anlamı bakımından yorumlandığında; yani etnik kökeni dolayısıyla yaşam hakkı tanınmayan ve sürekli işkence, ölüm korkusu altında nefes alan herhangi bir insanın ruh hâli olarak değerlendirildiğinde yazarın romanda hümanist bir hassasiyeti zaman zaman açığa vurduğu söylenebilir.

11 Kasım 1942'de Almanlar, Marsilya'yı da işgal eder. Selva özel derslerini bırakmış sadece kocasını korumak ve kollamakla meşgul olmaya başlamıştır. Bu sırada Rafael, ortağı Benoit tarafından Türkiye'ye kaçması için ikna edilmeye çalışılır. Birçok Yahudi'nin Türk pasaportları vasıtasıyla bu cehennemden kurtulduklarını söyler. Anlatıcı-yazar, Yahudilerin yaşadıklarını dramatize etmek adına, siyasî

polislerin, kimliği bulunmayan kişileri pantolonlarını indirerek sünnet olup olmadıklarına göre teşhis ettiklerini anlatır. Kurguya yerleştirilen bu tür ayrıntılar vasıtasıyla insanî değerlerin nasıl çiğnendiği, ırkçı politikaların nasıl da canavarlaşmış bir gürûh yarattığı vurgulanmak istenir.

Tarık'ın da desteğiyle Alfondari ailesi, Türk pasaportu alır. Ancak buna rağmen tedirginlik bitmeyecektir. Her gün penceresinin önünde oturan Selva, kocasının işe gidiş gelişlerini büyük bir endişe ile takip eder. Nitekim gerçekleştirilen bir baskın sırasında Rafael de gözaltına alınır.

1.3. Paris'e Dönüş ve Türkiye

Alfondari ailesinin Marsilya'dan ayrılmasına sebep olan olay, Rafael'in gözaltına alınmasıdır. Gestapolar eczaneyi basarak Rafael'i tutuklarlar. Selva bütün gayretlerine rağmen kocasını kurtaramaz. Devreye Marsilya konsolosunu sokar. Nâzım Bey, büyük risk alarak hem Rafael'i hem de seksene yakın Yahudi'yi kurtarır. Olayı yakından takip eden Tarık, Türkiye'den gelen bir trenle vatanlarına kavuşma ihtimalinden bahsederek Selva'ya derhal Paris'e gelmelerini söyler.

Selva, Rafael ile çocukları ve ayrıca iki Yahudi çocukla birlikte Paris'e gelir. Kendilerine Tarık'tan başka Ferit isminde gizli örgütte çalışan bir Türk de yardım eder. Ferit'in evine yerleşirler. Türk asıllı Yahudiler dışında tanıdıkları diğer Yahudileri kurtarmak için de çaba sarf ederler. Onlara da pasaport hazırlarlar. Ev, kısa zamanda karargâh olur. Selva yeni gelen Yahudilere Türkçe öğretir. Tek tek isimleri değiştirilir. Roxanne, Rüksan; Constance, Kezban; David, Davut; Lilian, Leyla; Marie, Meryem; Margot, Meral adını almıştır. İsimlerin Türkçedeki muadilleriyle değiştirilmesiyle ortaya çıkan bu tablonun aslında ırkçı politikaları teşhir etmeye katkı sunduğu söylenebilir. Nitekim insanlar arasındaki fark, âdeta isimlerin değişik dillerdeki telaffuzundan ibarettir. Oysa bu fark, söz konusu kişilerin sonunu belirlemekte; yaşam ve ölüm arasına kalın bir çizgi olarak yerleşebilmektedir. Çünkü Nazilerin inşa ettiği cehennem, ırk mensubiyeti gibi insanlık dışı bir gerekçenin çıkarımlarıyla doyurulmaktadır.

Tarık ve Ferit, tren gelmeden önce aksilik çıkmaması için her türlü tedbiri düşünür. Özellikle Tarık, büyük riskler alarak kendini tehlikeye atar. Ancak Türk hükümetinin Yahudileri kurtarmak konusundaki kararlılığı onun elini güçlendirir. Bir avuç diplomat, Konsolos Hikmet Özdoğan'ın evinde buluşarak Yahudileri kurtarma planını tartışırlar. Tren, Almanlar nezdinde sakıncalı olan 176 yolcu taşıyacaktır. Yol boyunca trenin herhangi bir noktada didik didik aranma riski vardır. Ferit, Almanlar kendi topraklarından geçen treni aramazlar düşüncesiyle Berlin üzerinden yol almayı teklif eder. Türkiye'den gelen vagon, Berlin'den geçecek olan trenin en sonuna eklenir. Bu Vagon, Berlin'e doğru yola çıkan trenden bir müddet sonra ayrılır ve Bükreş'e doğru giden bir yük trenine bağlanır. Leipzig'den Prag'a, Bratislava'dan

Budapeşte'ye, sonra da Bükreş'e doğru yol alırlar. Tren'in vardığı son nokta İstanbul'dur. Büyük ve meşakkatli bir yolculuk sonuçlanmış ve yüzlerce Yahudi, Türk diplomatlarının özverili çabaları sonucunda kurtulmuştur. Selva'yı ise özgürlük fikrinden çok babasının gara kadar gelip onu karşılaması heyecanlandırmıştır. Bu noktada yazarın tüm sıkıntılara ve olup bitenlere karşın Selva'yı hikâyenin iç ferahlatıcı sonuna kavuşan kişi olarak muzaffer bir edayla vermesi önemlidir. Nitekim Selva, yalnızca dünya harbinin bir kâbusa dönüşen dehşetinden kurtulmayı başarmakla kalmamış; babasının şahsında temsil edilen toplumsal aidiyetlerin dışına çıkmanın zaferini de temsil eder hâle gelmiştir. Bu çerçevede Kulin'in geleneksel Türk İslâm aile yapısının muhafazakâr karakteri karşısında sorgulayıcı bir tavır içerisinde olduğu; bu rolü yüklediği Selva'nın hikâyesinden hareketle dinlerin çizdiği sınırla yetinmeyen, "cesur" kişilikleri sahneye çıkardığı sezilebilir. Elbette bu noktada cinsiyet ayırımı da önemli bir işlev yüklenir. Nitekim karşı çıkışın bir kadın tarafından gerçekleştirilmesi çok daha manidardır. Bu itibarla Selva'yı da genellikle Halide Edip'in kendi ayakları üzerinde duran, karizmatik, ilgi odağı yeni kadın tipiyle beraber gözlemlenmeye başlayan "Cumhuriyet kadını" imajı etrafında konumlandırmak mümkündür. Tabii ki Kulin'in kadınlarının toplumsal aidiyet açısından daha uç bir noktada olduğunu belirtmek gerekir.

2. Ara Öyküler

Yazar, Yahudilerin kurtarılma maceralarını sadece Selva ve Rafael'in hikâyesi üzerinden aktarmaz. Bazı ara öykülerle olayı daha da dramatize eder. Bu öyküler, Türkiye'ye giden trende birleşir. İlgili öykülerin trende birleşmesi, işkence ve ölümden kurtuluş olarak tasarlanabilecek trenin birleştirici bir işlev yüklendiği; treni temin eden insanî yükümlülüğün aslında bütün bir umutlu gelecek için umut ışığı olarak düşünüldüğü şeklinde yorumlanabilir.

2.1. Mitraniler

Romanda anlatılan dramatik öykülerden biri, Alfanso'ların akrabası Mitrani ailesine dairdir. Bu ailenin kökeni oldukça eskilere dayanır. Ataları, II. Beyazıt döneminde İspanya'dan göçüp Türkiye'ye sığınmışlardır. Osmanlı'nın himayesinde huzurlu ve müreffeh bir hayat yaşamışlardır. Birçok Yahudi gibi Mitrani ailesi de sonradan Fransa'ya yerleşmiştir. Nesim Mitrani, Paris'te bir şirket kurmuş; işleri yolunda gitmiş ve zengin olmuştur. Ailesi Rifka ve çocukları Moris ve Constance ile oldukça mutlu bir hayat sürerken bu mutluluk, 1940'taki harp atmosferiyle son bulmuştur. Bu kırılmayla beraber Nesim Mitrani'nin şirketi üç gün içinde el değiştirir. Şirketini ve servetini kaybeden Nesim, oğluyla birlikte gestapolar tarafından yakalanıp Drancy'ye sürülür. Kendilerinden bir daha haber alınamaz.

Rifka, kızıyla birlikte Lyon'a kaçmayı başarır. Fransa'nın güneyinde yaşamaya başlarlar. Üniversiteye devam eden Constance, Marcel adında bir Fransız gencine

âşık olup onunla evlenir. Annesiyle birlikte yaşamaya başlar. Marcel ise gizli bir teşkilat üyesidir. Her an yakalanma riskleri vardır. Nitekim Rifka, yakalanmış ve onu zor kurtarmışlardır. Ailenin yeni hedefi bir zamanlar topraklarından atıldıkları İspanya'dır. Ancak buna muvaffak olamazlar. Rifka ölür. Constance ve eşi Türkiye'ye giden söz konusu trende yer bulma şansına sahip olur. Bu kez amaçları İstanbul üzerinden Amerika'ya gitmektir.

2.2. Russolar

Russolar, Türkiye'den Paris'e yerleşmiş varlıklı bir Yahudi ailedir. Onların da mutlu günleri harple birlikte değişmeye başlamıştır. Kendilerini Türk pasaportuyla muhafaza etmeye çalışırlar. Çocukları David Russo, yirmi yaşlarında bir gençtir. Gözlerini Beyoğlu'nda dünyaya açmıştır. Ortaöğrenimini Saint Benoit'te tamamladıktan sonra ailesiyle birlikte Paris'e göç etmişlerdir. Lise eğitiminden sonra resme meraklı olduğu için Güzel Sanatlar Akademisi'ne yazılmıştır. David, bir yılbaşı gecesi yine eğlence için dışarı çıktığında hayatı değişir. Gestapolar Türk pasaportuna aldırış etmeden onu gözaltına alırlar. 3233 numaralı David için artık işkence dolu günler başlar. David ve etrafındakilere yapılan işkence ve zulümler romanda yer yer anlatılır. İki ayın sonunda bir sabah vakti David'i hücresinden alırlar. David kurşuna dizileceğini düşünür. Sorduklarında adını bile hatırlamaz. Kendisinde değildir. Karşısında gördüğü villaya bakarak öldüğünü düşünür. Aklından geçenler, onun iki ay içinde neler yaşadığını özetler gibidir:

“Oğlum David, öldün sen, haberin yok! Bu, yürüdüğüm sokak... Bu güzel bahçe... Çiçekler... Bu villa... Ben ölüyüm. BEN ÖLÜYÜM. Şükürler olsun ölüyüm. Hiç canım acımadı ölürken. Kurtuldum. Sonunda kurtuldum. Yaşasın ölüm!” (Kulin, 2013: 326).

David, Türk konsolosluğunun girişimleriyle iki ay önce altmış beş kiloyla girdiği kamptan kırk beş kiloluk bir yarı ölü halinde kurtarılmıştır. David'in, Naziler tarafından inşa edilen temerküz kamplarında korkunç eziyetlere maruz kalan yüz binlerce insanı zihinlerde canlandırmak üzere böyle bir durum içerisinde canlandırıldığı söylenebilir. Ayrıca genç ve hayat dolu bir insanın bu akıbet içerisinde resmedilmesi de yazarın vurguyu zıtlıklar çerçevesinde güçlendirme gayesi hesaba katıldığında, anlaşılır bir tercihtir.

2.3. Lech ve Siegfried

Türk diplomatlar Yahudileri kurtarmak için her türlü riski göze alırlar. Türk vatandaşı olmayan birçok Yahudi'ye Türk pasaportu verirler. Türkiye'den gelen özel bir vagonla iki yüze yakın Yahudi'yi İstanbul'a doğru gönderirler. Bunlardan biri Polonya doğumlu yaşlı Lech, diğeri ise tanınmış bilim adamı Fizikçi Siegfried Meyer'dir.

On yaşında babasını kaybeden Lech, bir Alman mühendisle evlenen annesiyle birlikte Almanya'ya yerleşmiştir. Müziğe merakı olan Lech, Salzburg'daki Müzik Akademisi'nde okur. Üvey babasını kaybedince kardeşine bakmak için müzisyenliği bırakmak zorunda kalır. Hiç evlenmez ve ömrünü kardeşine adar. Kardeşi de ünlü bir müzisyen olur. Ancak bu mutluluk, harple birlikte bozular. Ardından sıkıntılı bir kaçış başlar. Berlin'e, Fransa'ya, güneye doğru durmadan devam eden bir kaçış:

“Yahudi ırkının sonu gelmeyen kaçışıydı bu. Beş bin yıllık kaçış! Almanlar her yerdeydiler artık. Duman gibi sızıyorlardı ülkelere. Hollanda'da, Belçika'da, Fransa'da, Çekoslovakya'da, Avusturya'da, Macaristan'da. Onlardan kurtuluş yoktu. Bütün organlara sıçrayan habis bir kanser gibi yayılıyorlardı dünyaya ve yine kaçıyorlardı insanlar. Uyduruk isimlerle sahte pasaportlarla kaçıyorlardı.” (Kulin, 2013: 433).

Lech Assco, Almanlardan kaçmak için onlardan çok uzakta, kutsal kitabın yazdığı, vaat edilen topraklarda, Filistin'de ölmek ister. Ancak trende vefat eder. Siegfried onun naşını Türkiye'de defneder.

3. Türk Bürokratlarının Çabası

Romanda Türk hükümetinin girişimleri, Dışişleri Bakanlığı'nda çalışan elemanlar ve bazı diplomatların icraatları çerçevesinde sunulur. Gerçekleştirilen icraatların arka planında, baldızını kurtarmak için uğraşan Macit ve bazı diplomatlar yer almaktadır. Aktif olarak da Paris elçiliğinden Tarık Arıca, Marsilya Konsolosu Nâzım Bey ve Gizli Mukavemet Teşkilatı'ndan Ferit Saylan ön plâna çıkarılır.

Nefese Nefese romanında Türk hükümetinin aldığı tedbirler arasında resmi yazışmalar da yer alır. Bu yazışmalardan birini Paris elçiliğinde görevli kâtip Tarık kaleme alır. Konu, Paris'te yaşayan Türk asıllı Yahudilere uygulanan kötü muamelelerdir. Bu yazının bir “nota” mahiyeti taşıması, hükümetin aldığı tedbirleri etkili şekilde sunmak doğrultusunda seçilmiş bir vurgudur. Bu notada, Türk hükümetinin 2/6/1941 tarihinde aldığı, 2333 sayılı karara göre Türk Yahudilerin mallarının ayrı bir sicile kaydedilmeleri gerektiği ancak Fransız hükümetinin buna muhalif kalarak ayrımcılık yaptığı ve Türk hükümetinin vatandaşlarının haklarını korumakla tam yetkili olduğu vurgulanır.¹

Nazi Almanya'sının etkisindeki bir kukla yönetim olan Vichy Hükümeti, notaya olumsuz cevap verir. Bütün Yahudilerin aynı potada değerlendirileceğini belirtir. Dışişleri Bakanlığı'nda Siyasî Daire Genel Müdürü olarak görevde bulunan Macit

¹ Bu nota, romanda Türk asıllı Yahudilerin kurtarılması için yer verilen bir belgedir. Resmî Gazete'de bulamadığımız bu kanun maddesi, Dışişleri Bakanlığı'nın tasarrufuyla ortaya çıkan bir yazıdır. Yazar, anlaşıldığı kadarıyla bu mizansenle Türk hükümetinin Yahudileri kurtarmak için nasıl riskler aldıklarını ortaya koymaya çalışmıştır.

Bey, mesajı aldıktan sonra daha da endişelenir. Çünkü bu bilgiye göre Türk asıllı Yahudiler de diğerleri gibi toplama kamplarına gönderilecektir. Türk sefiri tarafından hazırlanan diğer bir talimatnamede ise şunlar yazılıdır:

“Kâğıtları düzenli olan Türk Yahudileri zorunlu çalışmaya tabi tutulamazlar. Böyle bir durum zuhur ederse onlara koruma sağlayacağımız gayet tabiidir. Polis yetkililerine konuyla ilgili talimatlar hatırlatılmalıdır ve gerektiğinde ilgili merciler nezdinde girişimde bulunulmalıdır.” (Kulin, 2013: 211).

Kurgu içerisinde yer verilen tüm bu yazışmalar, Türk hükümetinin konuyla yakından ilgilendiğini; özellikle Türk asıllı Yahudileri kurtarmak için çaba sarf ettiğini ve onları kamplara göndermemek veya kurtarmak için girişimde bulunduğunu hatırlatmaya dönük vurgulardır. Bu yoruma göre; romanda geçen diplomatların çoğu da hükümetlerinin tutumunu gördükleri için birçok riski göze almışlar ve hatta kendilerini de tehlikeye atmışlardır.

3.1. Devreye Giren Türk Diplomatları

Türk diplomatlarının Fransa’daki Türk asıllı Yahudileri kurtarma gayretleri ve bu uğurda giriştikleri fedakârlıklar, romanda mühim bir cepheyi teşkil eder. Yer verilen kişiler arasında Macit Davres, Tarık Arıca ve Nâzım Kender sayılabilir. Bunlar dışında, Türk diplomatlarının kurtarma operasyonlarına satır aralarında da vurgu yapılır:

“Türk diplomatlarının çeşitli çalışma kamplarından kurtarmayı başardıkları Yahudileri Paris’te toplayıp trenle İstanbul’a sonra da vapurla Filistin’e yollamak maksadıyla bir çalışma yapılmaya başlanmıştı.” (Kulin, 2013: 186).

3.1.1. Macit Davres (Hariciye Vekâleti, Siyasî Daire Genel Müdürü)

Romanda Türkiye’nin dış politikası, Hariciye Nezareti’nde çalışan Macit’in gözlemleri etrafında verilir. Selva’nın eniştesi, Sabiha’nın ise eşi olan Macit, kendisini işine vermiş, beyin takımından bir diplomattır. 1939 yılında Türkiye ile İngiltere ve Fransa arasında imzalanan üçlü anlaşmada emeği bulunan Macit, Cumhurbaşkanı İnönü, Dışişleri Bakanı, Dışişleri Genel Sekreteri ve diğer yetkililerle Kahire’ye de giderek Türkiye’nin harbe girmemesi doğrultusundaki karara katkı sunar.

Macit, Türkiye’nin harbe girmemesi ve çıkarlarını koruması adına elinden gelen bütün özveriye gösterir. Bacanağı Rafael’in bir Yahudi olması onu rahatsız etse de hem onların hem de diğer Yahudilerin kurtulması için elinden geleni ardına koymaz. Vichy Hükümeti’nin bütün Yahudilerin toplama kamplarına gönderilmesi yönündeki kararını kabul etmeyerek gerekli tedbirlerin alınması için teşebbüste bulunur. Yahudilerin kaçış yolunda tehlikeye girdiği noktalarda onlara yardımcı olur.

3.1.2. Tarık Arıca (Paris Konsolosluğu İkinci Kâtibi)

Tarık Arıca, Dışişleri Bakanlığı'nda Macit'in yanında çalışan başarılı bir memurdur. Zeki, çalışkan, dürüst, ciddi bir gençtir. (Kulin, 2013: 54) Başarılarından dolayı hızla yükselen Tarık, son olarak Paris büyükelçiliğine ikinci kâtip olarak atanır. Tarık, Paris'te göreve başladıktan sonra birçok Türk asıllı Yahudi'nin kurtarılmasında aktif rol alır. Rifka Mitrani ve Yakop Barbut adlı iki Yahudi bunlardan bazısıdır. Selva ve Rafael'den başka iki yüze yakın Yahudi'nin trenle Türkiye'ye kaçırılmasında da aktif görev alır.

3.1.3. Nâzım Kalender (Marsilya Başkonsolosu)

Nâzım'ın, Macit Bey'in baldızı Selva'ya çok yardımı dokunmuştur. Onlara Türk pasaportu sağlamıştır. Romanda onun bu konuda hayatını tehlikeye attığını görürüz. Gestapolar Marsilya'da baskılarını gittikçe artırır. Rafael'i de Türk pasaportuna aldırış etmeden yakalayıp trene bindirirler. Selva, bütün çabalarına rağmen kocasını kurtaramaz. Nâzım Bey'e başvurur. Hayvanların yük vagonuna Rafael'le birlikte 80 kişi bindirilir. İçlerinde Türk pasaportu olmayan Yahudiler de vardır. Nâzım Bey, bütün ısrarlarına rağmen Yahudilerin serbest bırakılmalarını sağlayamaz. Trenle birlikte Paris'e gitmeyi göze alarak hayatını tehlikeye atar. Görüşmeler neticesinde 80 Yahudi'yi de kurtaran Nazım Bey, böylece romanın asıl konusu olan büyük insanlık görevini yerine getirmiş olur.

3.1.4. Behiç Erkin (Vichy Sefiri)

Romanda kısaca yer verilen Behiç Bey, Atatürk'ün yakın arkadaşlarından biridir. Devlet tecrübesi olan, sağduyu sahibi, akıllı ve vicdanlı bir adamdır. Yahudilerin kurtarılması için büyük çaba sarf eden Behiç Bey, gestapoların elinden 80 Yahudi'nin kurtarılmasında rol oynar. Behiç Bey ayrıca Türkiye ile olan bağı en zayıf kanıtlarla bile ispat edebilen Yahudilere hemen pasaport verilmesini tembih eder.

3.2. Ferit Saylan

Romanda Yahudileri kurtaran Türk diplomatlarının yanında aynı çabaya katkı sağlayan Türk asıllı başka kişilere de yer verilir. Bunlardan biri Fransa'da yaşayan ve gizli bir örgüt mensubu olan Ferit'tir. Ferit, Türk asıllılar yanında Türk asıllı olmayan birçok Yahudi'nin kurtarılması için büyük çabalar sarf eden fedakâr bir gençtir.

Galatasaray Lisesi'nden mezun olan Ferit, tahsil için Paris'e gelmiştir. 1940 yılında bütün öğrenciler harp sebebiyle yurda çağrıldıklarında o geri dönmez. İnsanlık adına bir şeyler yapabilmek için Gizli Direniş Hareketi'ne (Mukavemet Teşkilatı) üye olur. Nitekim Ferit, Yahudileri yurt dışına kaçırmakla meşgul biri

olarak karşımıza çıkar. Yahudileri, onları kabul etmeye hazır olan tarafsız ülkelere yollamak üzere Paris'teki buluşma noktalarında toplar. Son görevde 197 Yahudi toplanır. Bunlar Türkiye'den gelen bir trenle Türkiye'ye gideceklerdir. Kendisi de trene binerek bu zor görevi yerine getirmeyi başarır.

Tartışma

Sanatsal yaratıcılık ve kurgulama seviyesi bir yana, gerçekleri esas alarak belgesel roman yazma gayretinin de bu eserde başarıyı getirdiğini söylemek zordur. Yukarıda değinildiği üzere belgesel nitelikli romanlar yazmayı aynı zamanda toplumu aydınlatma eyleminin bir parçası olarak gördüğünü ve bu itibara romanlarında gerçeğe bağımlı bir kurmacayı seçtiğini açıklayan Ayşe Kulin'in ortaya koyduğu romanla bu ilkeyi pek de karşılayabildiği söylenemez. Nitekim gerçekleri anlatma gibi bir amaç peşinde olduğunu çeşitli vesilelerle dile getiren Kulin, gerçekte resmî tarih anlayışının dışına çıkamamış ve sosyal cephesi tezli, siyasî cephesi ise fazlaca iyimser bir metin üretmiştir. Romanın ana kişilerinden Selva şahsında temsil edilen başına buyruk, serbest fikirli ve "çağdaş" kız, bilhassa din mefhumu ve toplum-aile kurallarına karşı çıkışıyla kimlik kazanır. Bu noktada Selva'nın dine bakışı dikkat çekicidir: "Neydi bu din? Selva'nın gözünde, insanların simalarında, ırk özellikleri gibi apaçık görünmeyen, kendi yüreğine de tam sinememiş bir aidiyet duygusu, bir seremoniler yelpazesiydi. Camilerde, kiliselerde, sinagoglarda sürdürülen ibadet ve dua fasılları..." (Kulin, 2013: 82). Âşık olduğu gayrimüslim gençle evlenmekte direten, babasının intihar teşebbüsü karşısında dahi kararından dönmeyen Selva, cesur ve devrimci "yeni kadın"ın idealize edilişi olarak okunabilir.

Kulin'in konuyu ele alışıının siyasî boyutuna ilişkin tavrı da aynı şekilde dikkat çekicidir. Nitekim romanda İkinci Dünya Harbi yılları Türkiye'si yansıtıldığı halde ülkenin devrin şartları içerisinde yürüttüğü politikayı tam olarak yansıtmayan bir tutum sergilenir. Tek Parti iktidarının başta olduğu harp yıllarında Türkiye, ağır ve yıpratıcı Kurtuluş Savaşı'nın izlerini silmeye çalışan genç bir ülke olarak savaştan kaçınmayı dış politikanın esas ilkesi olarak takip etmiştir. Bu doğrultuda hükümet, haklı olarak taraf tutmaktan ve savaşa müdahil olmaktan kaçınmıştır. Ayrıca güçlü olandan yana tavır takınılacağı da zaman zaman sezdirilmiştir. Bilinmektedir ki "Böyle bir atmosfer içinde İnönü, bazı somut politik eylemleri bir 'Alman kayırması'ni işaret etse de, 'tarafsız' bir yol tutturmaya çalışıyordu. Alman tehdidi daha yakın olduğu için o tarafa daha fazla taviz veriliyordu." (Belge, 2012: 612). Dolayısıyla o yıllarda teorik olarak mazlumları kurtarmak yolunda güçlü adımlar atılmak istense de Nazi Almanyası'na karşı geniş çaplı Yahudi kurtarma faaliyetleri başlatmanın Türk hükümeti açısından son derece tehlikeli görüleceği malûmdur. Her ne kadar bu doğrultudaki münferit teşebbüslere ilişkin tarihî çalışma ve kayıtlar mevcut olsa da söz konusu olayları kapsamlı ve etkili bir hükümet politikası olarak tanımlamak ya-

ıltıcıdır. Üstelik Kulin'in, romanlarında gerçekler dışına çıkmayı kurmacanın bir gereği olarak göstermek gibi bir yol seçmediği dikkate alınırsa söz konusu bakışın tarihî gerçekleri eksik aktarmaktan ibaret olduğu söylenebilir. Öyle ki harbin ilk yıllarında Almanya'yla yakınlaşmanın göstergesi olarak yorumlanabilecek bazı girişimler ve tam olarak aydınlatılamamış bir vak'a olmasına rağmen Batılı ülkelerin çirkin hesaplarını (Yetkin, 2008: 119-151) gün yüzüne vuran "Struma Faciası"nda (1942) Türk hükümetince kurtarıcı iradenin sergilenemeyişi dikkate alınırsa söz konusu faaliyetleri ülkenin genel harp politikası içerisinde tanımlamak, fazlaca iddialı bir tutum olacaktır. Esasen bütün sorun, yazarın tarihî gerçekliği muhafazadan ödün vermeksizin roman yazma gibi iddiaya yaslanmasından ve kurmaca metinde tarihî gerçekliği esas almanın doğurduğu ilmî sorumluluğu yeterince karşılayamamasından kaynaklanmaktadır.

Sonuç

Son dönem Türk edebiyatında gördüğü ilgi açısından yükselişe geçen bir tür olarak değerlendirilebilecek tarihî romanlar, bu çerçevede biyografik yahut belgesel nitelikli eser üreten isimlerle önemli bir ivme kazanmıştır. Söz konusu roman tarzının akla gelen ilk isimlerinden biri olan Ayşe Kulin, tarihî dönemleri yahut şahsî tarihleri gerçeğe uygunluk iddiasıyla roman havasında sunan bir yazardır. Kulin'in *Nefes Nefese* adlı romanı, İkinci Dünya Harbi'ni farklı bir yönüyle konu edinir. Malûm olduğu üzere; harbe fiilî olarak iştirak etmemekle birlikte Türkiye, neredeyse tüm dünyayı etkisi altına alan ekonomik krizden ve gerilimli atmosferden ciddi anlamda etkilenmiş ve harbin edebî metinlerdeki görünümü de doğrultuda şekillenmiştir. Kulin'in romanı ise İkinci Dünya Harbi esnasında Türk diplomatlarının Nazilerin elinden Yahudileri kurtarma teşebbüslerini bir tarihî gerçeklik olarak konu edinmesiyle ayrı bir çizgide durmaktadır.

Nefes Nefese, Türk asıllı bir Yahudi olan Rafael ve eşi Selva'yla birlikte bazı Yahudilerin Nazilerin elinden kurtarılmasının öyküsüdür. Ancak bu hayat, romana isim seçildiği gibi "nefes nefese" okunan, sürükleyici bir öykü değildir. Yazar, zaten henüz başlangıçta sonucu açıkladığı için okuyucu pek de "nefes nefese" kalmadan bu romanı tamamlar. Eser, aynı zamanda kahramanlar açısından da "nefes nefese" yaşanan vak'a zincirleri içermez. Yazar, merkeze Rafael ile Selva dışında diğer Yahudiler ve Türk diplomatlarının öykülerini koysa bile bunlar üzerinde fazla yoğunlaşmamış; Macit ile Sabiha'nın öyküsüne gerektiğinden fazla eğilmiştir. Bu itibarla eser, ısmarlama bir roman olmaktan öteye gidememiştir. Ayrıca yazar, bu amaca odaklanırken kalabalık bir şahıs kadrosu içinde önemli kahramanların ruh dünyasını ayrıntısıyla işleyememiştir. Romanda Türk diplomatlarının neler yaşadıkları, kurtarma teşebbüsüne onları iten gerçek sebepler ve kurtarılan Yahudilerle birlikte ruhsal yönleri kurgusal dünya içinde yeterince cevap bulamamıştır. Bu bağlamda

eserin teknik açıdan kusurlar barındırdığı ve belgesel roman üretme gayesinin kurgusal başarıyı gölgelediği söylenebilir. Tarihsel gerçekliği yansıtmaya iddiasının romanda ne denli karşılık bulduğu da tartışmalıdır. Yazar, böyle bir ölçüt belirlemesine rağmen konuya hâkimiyet ve dönemin siyasî şartlarının algılanışı bakımından sorulanmaya uygun bir roman yazmıştır.

KAYNAKÇA

- Arslan, A. (2006). *Avrupa'dan Türkiye'ye İkinci Yahudi Göçü*. İstanbul: Truva Yayınları.
- Belge, M. (2012). *Militarist Modernleşme: Almanya, Japonya ve Türkiye*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çelik, Y. (2002). "Tarih Roman İlişkisi - Tarihi Romanda Kişiler". *Bilig*. 22. 107-121.
- Eroğlu, A. H. (1997). *Osmanlı Devletinde Yahudiler*. Ankara: Seba Yayınları.
- Erzen, M. (2009). "Osmanlı'nın Engin Hoşgörüsü, Yahudiler ve Bir Kadının Yükselişinin Öyküsü: Kiraze". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 2(6), 238-242.
- İslâm, A. (2001). "Biyografiyle Roman Arasında: Adı Aylin". *Türkbilig*. 2001(2). 65-75.
- Kulin, A. (2013). *Nefes Nefese*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Shaw, S. J. (2014). *Yahudi Soykırımı ve Türkiye*. (çev. Prof. Dr. Fahir Armaoğlu). İstanbul: Timaş Yayınları.
- [Söyleşi]. (2016). "Ayşe Kulin ile Görüşme II" (11.06. 2015). Konuşan: Dilek Yumru. Ayşe Kulin'in Yapıtlarında Toplumsal Sorunlar ve Eğitim, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi. Ankara.
- Yavuz, E. (2002). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Bazı Sorunlar ve Günümüze Yansımaları*. Ankara: MEB Yayınları.
- Yetkin, Ç. (2008). *Struma: Bir Dramın İçyüzü*. İstanbul: Gürer Yayınları.